

Aanbesteden afschaffen?

Cultuurpsycholoog en publicist Jos van der Lans: 'Sociaal werk is geen handelswaar.'

In zijn recente essay *Ontsnappen aan aanbesteden** richt Jos van der Lans zich vooral op de vraag hoe lokale overheden in wijken en buurten de sociale infrastructuur en het professionele werk zouden moeten onderhouden en stimuleren. Hij verzet zich tegen de manier waarop in het aanbesteden naar sociaal professionals wordt gekeken 'als inwisselbare institutionele handelswaar'. Hij pleit voor een benadering die naar de inrichting van de sociale infrastructuur kijkt als basisvoorziening, zoals de huisarts en het onderwijs. 'Als je redeneert vanuit sociaal investeren in specifieke gebieden waarbij bewoners een cruciale rol spelen, dan kun je niets meer met de aanbestedingslogica.'

Geen markt

In zijn algemeenheid vindt hij de gedachte van het sociaal domein als markt van concurrerende aanbieders de crux van het probleem. 'Mensen die zijn aangewezen op zorg en ondersteuning zijn geen consumenten zoals je die bij De Bijenkorf aantreft. Ze zijn afhankelijk, vaak kwetsbaar en zoeken vertrouwenwekkende vormen van ondersteuning, die niet inwisselbaar maar juist duurzaam zouden moeten zijn. Het aanbesteden brengt hun precies het tegenovergestelde: georganiseerde discontinuïteit.'

Bewoners zitten niet te wachten op steeds weer andere aanbieders van opbouwwerk, buurtwerk, wijkteams, et cetera. 'Ze willen ondersteund worden, samenwerken, de buurt verbeteren. Zij zien hun buurt als een leefomgeving, waar ze problemen willen oplossen, ambities op willen loslaten, betrokkenheid willen tonen. Dat "participeren" vinden we heel belangrijk, maar het bestuurlijke instrument om dat te

stimuleren, is volkomen contraproductief aan dat doel.'

Voor sociaal professionals is het volgens hem een permanente bron van onrust. 'Het idee dat je mogelijkwerijs om de zoveel jaar naar een andere betrekking moet uitkijken, is enorm frustrerend. Ze zien dat er veel geld weglekt in hun organisaties om een aanbesteding te overleven; ze zien dat ook de lokale overheid heel veel tijd en geld steekt in het aanbestedingsproces.'

Van onderop

Volgens Van der Lans moet het vertrekpunt niet langer bij het dienstverleningsaanbod liggen, maar bij het zich van onderop uit een gebied, een buurt of een wijk kunnen ontwikkelen. 'Wat is er in een wijk? Waar is behoefte aan? Wat zijn problemen voor de toekomst? Wat schetsen bewoners zelf? Welke relaties met sociaal professionals zijn nodig? Dat is voor elk gebied anders.' Nieuwe vormen van beraadslaging tussen bewoners, professionals, ambtenaren, wethouders en gemeenteraadsleden zijn volgens Van der Lans een begin. 'We moeten buurten gaan zien als sociale ecosystemen en op zoek gaan naar onderliggende verbanden en krachten. Die processen moeten gemeenten met hun financiering faciliteren. Dat is een proces van lange adem, dat juist ook van beleidsmakers de nodige sociologische verbeelding vergt. Het is investeren in gemeenschapskracht; dat vraagt om beleidscreativiteit, andere vormen van samenwerking tussen bewoners en professionals, om experimenten. Zaken die je met de aanbestedingslogica niet voor elkaar krijgt.'

Politieke moed

Volgens Van der Lans is een radicale systeemomslag noodzakelijk. 'Het systeem met zijn uitvragen, zijn fixatie op het dienstenaanbod in plaats van op het vormen van sociale verbanden en buurtgemeenschappen, is diep verankerd. Uit die logica treden, is een hele opgave. We hebben dringend behoefte aan bestuurders met politieke moed om het nieuwe mogelijk te maken. Je kan niet in het oude denken blijven hangen en dat steeds een beetje bijshaven. Dan blijven we rondlopen in een systeem dat in essentie contraproductief is.'

*Het essay *Ontsnappen aan aanbesteden. Buurten en wijken als vitale democratische arena's* is verschenen bij Movisie en is kosteloos online beschikbaar op movisie.nl.

'Sociaal werk beschouwen als een basisvoorziening'

Is marktwerking goed of slecht voor het sociaal domein?

Onderzoeker Floris Lazrak: 'Juiste verhouding tussen markt- prikkels en overheidssturing.'

Volgens Floris Lazrak, partner bij AEPB Onderzoek en Advies, kunnen we niet enkel het aanbesteden de schuld geven van alles wat er misgaat in het sociaal domein. 'Om tot een beter systeem te komen, hebben we een juiste verhouding nodig tussen marktprikkels, overheidssturing en burgerparticipatie. Aanbestedingen werken niet slecht, ze leveren op wat we vragen. We vragen alleen de verkeerde dingen. Om de problemen in het sociaal domein op te lossen, moet je scherp kijken naar welke doelen je wilt bereiken, ongeacht welk systeem, of daar nu marktwerking in zit of niet.'

Concreter afbakenen

Lazrak denkt dat we onze energie moeten steken in het concreter vaststellen wat we willen bereiken. Om vervolgens *evidence based* beleidsinstrumenten te toetsen. 'We weten heel veel dingen niet rondom interventies in het sociaal domein. Hoelang is nu eigenlijk een traject, bijvoorbeeld? Het is verleidelijk om alle kritiek nu vol op de zogenoemde marktwerking te gooien. Maar is het écht marktwerking, of is het de overheid die de kaders bepaalt? Die stellen eisen waar de aanbieders aan moeten voldoen. Dat levert problemen op voor aanbieders, en vervolgens zeggen we dat het aan de marktwerking ligt.'

Het grote probleem ligt volgens Lazrak niet bij de aanbieders die via aanbestedingen zorg leveren voor gemeenten – vaak bekende en ervaren partners – maar bij de kadering die lokale overheden meegeven. 'De overheid moet in samenspel met professionals tot kwaliteitskaders komen, waardoor gemeenten veel concreter kunnen afbakenen wat ze nou eigenlijk willen bereiken.'

Het moet niet alleen 'van bovenaf' komen, volgens Lazrak, mensen moeten ook regie krijgen, bijvoorbeeld bij beslissingen over algemene voorzieningen. 'Burgerinitiatieven moeten ruimte krijgen, maar ze moeten wel passen binnen door gemeenteraden opgestelde kaders. Kijkend naar veiligheid voor jeugdigen, Wmo-voorzieningen voor ouderen, inwoners met psychische kwetsbaarheden, kan dat echter erg ingewikkeld worden.' Complexe problematiek moet volgens hem door

professionals worden opgepakt. 'Differentiëren is wat je dan moet doen.'

De reden waarom volgens Lazrak de gemeente en de overheid daarin verantwoordelijkheid moeten dragen, zit in de soms specifieke situaties waarin mensen zich kunnen bevinden. 'Er is soms zoveel ellende achter de voordeur, dan wordt het heel lastig om het heft in eigen handen te nemen.' Degene die zorg zoekt in het sociaal domein heeft niet per se de ruimte om onderzoek te doen naar wat het beste is voor die persoon. Kwetsbare inwoners die minder zelfvoorzienend zijn, hebben volgens Lazrak dan juist externe krachten nodig die hen helpen. 'We kunnen niet ook nog de verantwoordelijkheid om initiatief te nemen bij de kwetsbare burger leggen.'

Monitoren wat werkt

Het maakt volgens Lazrak uiteindelijk niet uit welke manier van contracteren je kiest, je moet alleen een heldere visie hebben op wat je wilt bereiken en goed monitoren wat werkt. Uiteindelijk moeten we ons volgens hem realiseren dat elk beleid voor- en nadelen heeft en moeten we beseffen dat er ook schadelijke effecten kunnen optreden wanneer we een beleidsalternatief kiezen zonder de gevolgen ervan te kennen.

Het afschrijven van een mislukt systeem zorgt nog niet direct voor een functioneel alternatief, vindt Lazrak. 'Voordat er aanbestedingen zijn ingevoerd, werd het volledig vanuit de overheid georganiseerd en dat werkte ook niet. We hebben een fundamenteeler probleem. Er is een juiste verhouding nodig tussen marktprikkels en overheidssturing. De schrijvende uitwassen door het systematisch falen binnen het sociaal domein hebben niet te maken met aanbesteden, maar met niet-doeltreffend en ondoelmatig beleid.'

| **Gizelle Mijnieff** is freelancejournalist.

'Verleidelijk om alle kritiek op marktwerking te gooien'